

Ewa Mazur-Wierzbicka

Uniwersytet Szczeciński

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W PRAKTYCE SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ UNII EUROPEJSKIEJ

Streszczenie: Celem artykułu jest próba ukazania stanu realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju w praktyce społeczno-gospodarczej Unii Europejskiej. Celowi temu podporządkowany został układ pracy, w którego poszczególnych częściach przybliżono zrównoważony rozwój jako aktualny paradygmat współczesnej gospodarki europejskiej, a także warunki konieczne do realizacji tej koncepcji w praktyce społeczno-gospodarczej UE. Wskazano na konieczność mierzalności zrównoważonego rozwoju za pomocą adekwatnych wskaźników, co stanowi podstawę diagnozy obecnego stanu podejmowanych działań w zakresie zrównoważonego rozwoju w praktyce społeczno-gospodarczej Unii Europejskiej oraz punkt wyjścia do podejmowania dalszych prac, kluczowych wyzwań stojących przed europejską gospodarką. Artykuł oparto na literaturze przedmiotu dotyczącej poruszanej problematyki, dokumentach państwowych i danych statystycznych. W tekście zwrócono uwagę na to, że realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju w wymiarze społeczno-gospodarczym wymaga ciągłego zaangażowania na rzecz wdrażania, praktycznego urzeczywistniania jej celów, począwszy od prawidłowego pomiaru postępów na drodze do zrównoważonego rozwoju, obejmujących ekonomiczną, społeczną, ekologiczną i polityczną ocenę skuteczności działań podejmowanych w ramach zrównoważonego rozwoju. Wykazano, że regularnie przeprowadzane pomiary zrównoważonego rozwoju i ich rzetelna analiza dają podstawy do określenia tendencji zarówno tych pozytywnych, jak i negatywnych, a także stanowią fundament do tworzenia coraz lepszych sposobów osiągnięcia zrównoważonego rozwoju.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, rozwój społeczno-gospodarczy, wskaźniki.

1. Wstęp

Koncepcja zrównoważonego rozwoju ze względu na powszechność oraz przekrojowość obejmuje szereg zagadnień dotyczących kwestii ekonomicznych, społecznych, ekologicznych oraz politycznych. Uwzględnia się ją także w nowo tworzonych priorytetach, programach, strategiach z zakresu m.in. zwalczania ubóstwa i bezrobocia, sprawiedliwości i równości społecznej, spójności społecznej, wydajności wykorzystania zasobów, ochrony kapitału naturalnego, współpracy na rzecz rozwoju gospodarczego, innowacyjności, rozwoju sfery B+R. Jest ona realizowana na wszystkich szczeblach, począwszy od lokalnego, na międzynarodowym kończąc. Współcześnie

stanowi ona fundament wszelkich istotnych działań społeczno-gospodarczych, ekologicznych, politycznych. Monitorowaniu osiągnięcia przyjmowanych założeń, realizacji zasad zrównoważonego rozwoju służą odpowiednio do tego skonstruowane wskaźniki, dzięki którym uzyskać można informacje o stopniu realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju. Daje to podstawy do diagnozy obecnego stanu podejmowanych działań zgodnych z założeniami, zasadami, celami zrównoważonego rozwoju w polityce społeczno-gospodarczej, ekologicznej, pokazuje pojawiające się na rynkach tendencje, pozwala na tworzenie dalszych planów działań rozwojowych, naprawczych, korygujących, podejmowania kluczowych wyzwań.

Celem artykułu jest próba ukazania stanu realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju w praktyce społeczno-gospodarczej Unii Europejskiej (UE). Realizacja tak postawionego celu oparta została na dwóch zadaniach badawczych. Pierwszym jest ukazanie zrównoważonego rozwoju jako paradygmatu gospodarki unijnej, drugim – podjęcie próby analizy wskaźników zrównoważonego rozwoju UE. Celowi pracy i zadaniom badawczym podporządkowano układ pracy. Artykuł oparto na literaturze przedmiotu dotyczącej poruszanej problematyki, dokumentach państwowych oraz danych statystycznych.

2. Zrównoważony rozwój – aktualny paradygmat unijnej gospodarki

Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest ciągle od lat 60. XX w. przedmiotem wielu opracowań i analiz teoretycznych oraz empirycznych. Samo pojęcie zrównoważonego rozwoju ma wiele definicji¹. Różnie także ujmowane są cele, zasady zrównoważonego rozwoju. Jest to koncepcja, która stale ewoluuje. Założenia zrównoważonego rozwoju tworzą fundament wielu strategii, programów, planów. Obecnie można przyjąć, że stanowi ona kolejny etap rozwoju współczesnej gospodarki.

W latach 60. i 70. XX w. dostrzeżono, iż zagrożenie dla środowiska naturalnego, a tym samym dla człowieka jako jego części stanowią nadmierna eksploatacja zasobów naturalnych, dynamika wzrostu liczby ludności na świecie, rozwój przemysłu, jak też wzrost konsumpcji i produkcji rolnej. Od tego czasu powstało wiele strategii, programów ukazujących konieczność podążania ludzkości w kierunku zrównoważonego rozwoju, za których podstawę przyjąć należałoby m.in. publikowane dokumenty (raporty Klubu Rzymskiego, spośród których Pierwszy Raport Klubu Rzymskiego z 1969 r. miał fundamentalne znaczenie dla rozpoczęcia dyskusji nad kierunkiem, w jakim podążać ma rozwój społeczno-gospodarczy, aby nie doprowadzić do zahamowania wzrostu gospodarczego prowadzącego do powstania kryzysu ekonomicznego i ekologicznego², Raport „Nasza Wspólna Przyszłość” stworzony

¹ Większość z nich nawiązuje do podstawowej definicji ujętej w raporcie Brundtland, w którym główny nacisk został położony na sprawiedliwość międzygeneracyjną.

² U-Thant, *Człowiek i środowisko*, Raport Sekretarza Generalnego ONZ z dnia 26 lutego 1969 r., Biuletyn Polskiego Komitetu ds. UNESCO, Warszawa 1969.

po konferencji w Sztokholmie 1972 r., w którym po raz pierwszy pojawiła się oficjalna definicja zrównoważonego rozwoju³, czy Agenda 21 z 1992 r., w której zobowiązano rządy poszczególnych państw do podejmowania konkretnych działań w celu wdrożenia zrównoważonego rozwoju). Stworzono także szerokie instrumentarium pomiarowe.

Obecnie koncepcja zrównoważonego rozwoju stanowi podstawę funkcjonowania wielu gospodarek, także Unii Europejskiej. Od roku 1992 (traktat z Maastricht) zrównoważony rozwój uznaje się za zasadę rozwoju gospodarczego UE. W dokumencie tym zapisano, że zadaniem Wspólnoty jest „popieranie w całej Wspólnocie harmonijnego, zrównoważonego i stałego rozwoju działalności gospodarczej (...) wysokiego poziomu ochrony i poprawy jakości środowiska naturalnego, podwyższania poziomu i jakości życia”⁴.

W następnych latach pojawiały się kolejne dokumenty wskazujące na konieczność wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju do wszelkiej podejmowanej działalności, także tej z obszaru społeczno-gospodarczego⁵. Niewątpliwie współczesne dążenie do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju stanowi wyznacznik prowadzonych przez UE działań na płaszczyźnie gospodarczej, społecznej i ekologicznej. W strategii „Europa 2020” rozwój zrównoważony: wspieranie gospodarki efektywnej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej, jest obok rozwoju inteligentnego oraz rozwoju sprzyjającemu włączeniu społecznemu jednym z jej priorytetów⁶. Za nadrzędne, wymierne cele dla UE w ramach tej strategii przyjęto:

- poziom wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata wynoszący 75%,
- przeznaczenie 3% PKB Unii na inwestycje w badania i rozwój,
- osiągnięcie celów „20/20/20” w zakresie klimatu i energii (w tym ograniczenie emisji dwutlenku węgla nawet o 30%, jeśli pozwolą na to warunki),
- ograniczenie do 10 % liczby osób przedwcześnie kończących naukę szkolną; założenie, że co najmniej 40% osób z młodego pokolenia powinno zdobywać wyższe wykształcenie,
- zmniejszenie o 20 mln liczby osób zagrożonych ubóstwem.

Zrównoważony rozwój uznawany za paradygmat współczesnej europejskiej gospodarki według Odnowionej strategii „Dotyczy zachowania zdolności Ziemi do utrzymywania życia w całej jego różnorodności i opiera się na zasadach: demokra-

³ *Nasza wspólna przyszłość. Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju*, pod kierunkiem G. H. Brundtland, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1991.

⁴ Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską tekst skonsolidowany (uwzględniający zmiany wprowadzone traktatem z Nicei), Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2005, s. 12.

⁵ Np. Programy Unii Europejskiej; Odnowiona strategia dotycząca trwałego rozwoju Unii Europejskiej; Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu; Protokół z Kioto z 1997 r., Szczyt Rio +20 z 2012 r.

⁶ Komunikat Komisji Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela 2010, s. 5.

cji, równości płci, solidarności, praworządności i poszanowania podstawowych praw, w tym prawa do wolności oraz do równych szans. Ma zapewnić pokoleniom obecnym i przyszłym stały wzrost jakości życia i dobrobytu na Ziemi. Dlatego łączy się z propagowaniem dynamicznej gospodarki przy pełnym zatrudnieniu obywateli i wysokim poziomie ich wykształcenia, ochrony zdrowia, spójności społecznej i terytorialnej oraz ochrony środowiska – w świecie, w którym panuje pokój, bezpieczeństwo i poszanowanie różnorodności kulturowej”⁷.

3. Realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju w praktyce społeczno-gospodarczej

Pełna realizacja koncepcji zrównoważonego rozwoju w praktyce społeczno-gospodarczej możliwa jest wówczas, gdy poparta zostanie wielostronną, konsekwentną i długofalową polityką gospodarczą, społeczną i ekologiczną. Analizując dotychczasową stronę praktyczną realizacji i zaangażowania poszczególnych krajów Unii Europejskiej we wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju, można wnioskować, że zarówno polityka gospodarcza, społeczna, jak i ekologiczna powinna być mocniej ukierunkowana na:

- zmianę charakteru wzrostu gospodarczego, tzn. uczynienie go bardziej przyjaznym środowisku,
- ochronę zasobów nieodnawialnych oraz pomnażanie zasobów odnawialnych,
- preferowanie technologii chroniących środowisko, czystych technologii,
- działania prowadzące do zmniejszenia antropopresji na środowisko,
- stwarzanie warunków do zaspokojenia podstawowych potrzeb ludzkich, jak również akcentowanie potrzeb wyższego rzędu w aspiracjach społeczeństwa i preferowanym przez nie stylu życia.

Powyższe założenia są możliwe do spełnienia, jednakże wymagają podjęcia wysiłku w kierunku stworzenia odpowiednich warunków do autentycznego wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju w gospodarce unijnej. Powinno się to przejawiać m.in. wzrostem świadomości ekologicznej społeczeństwa europejskiego, a także gotowością do udziału w procesie zrównoważonego rozwoju. Zrozumienie istoty podejmowania działań zgodnych z koncepcją zrównoważonego rozwoju u podstaw daje nadzieję, że społeczeństwo Unii Europejskiej zacznie w większym stopniu dbać nie tylko o jakość swojego życia, ale i o jakość życia przyszłych pokoleń. Kolejnym istotnym elementem jest doprowadzanie do równowagi i wzajemnej harmonii w relacjach zachodzących pomiędzy gospodarką, środowiskiem, społeczeństwem oraz podejmowanie racjonalnych decyzji dotyczących rozwoju państw, organizacji (międzynarodowych, krajowych itp.), społeczeństw (np. w zakresie edukacji itp.), nadając im odpowiednią wagę. Ważne jest również stworzenie odpowiednich warunków

⁷ Odnowiona strategia Unii Europejskiej dotycząca trwałego rozwoju, Rada Unii Europejskiej, Bruksela, 26 czerwca 2006 roku 10917/06, s. 1.

do występowania naturalnych powiązań pomiędzy populacją ludzką a ekosystemami wraz możliwością ich kształtowania i wpływania na nie. Zrównoważony rozwój jest niezwykle mocno powiązany z podejmowaną działalnością gospodarczą, dlatego też gospodarka unijna powinna zintensyfikować podejmowane działania prowadzące do ekologizacji procesów gospodarczych uzależnionych od środowiska. W kontekście tym niezwykle istotne jest dążenie do zapewnienia ekologicznej skuteczności i ekonomicznej efektywności użytkowania zasobów naturalnych będących podstawą wszelkich działań wytwórczych. W skutecznym wyrażaniu zasad zrównoważonego rozwoju ważnym elementem jest przeprowadzanie regularnej analizy dotyczącej skutków prowadzenia działalności gospodarczej, a także zapobieganie tym przedsięwzięciom, które doprowadzają do powstawania szkód.

Przy wdrażaniu zrównoważonego rozwoju należy wziąć pod uwagę wiele kwestii. Dotyczy to chociażby rozpatrzenia i zastanowienia się nad problemem, w jakim stopniu społeczeństwo krajów uprzemysłowionych może realnie, dobrowolnie zredukować nadmierną konsumpcję (odnosi się to przede wszystkim do zmiany struktury konsumpcji). Jeśli jest to niemożliwe, to należy rozważyć, jakie są tego powody. Struktura i wielkość konsumpcji bezpośrednio jest związana ze strukturą gospodarki, z jej funkcjonowaniem. W koncepcji zrównoważonego rozwoju należy zaś podejmować działania zmierzające do budowania takiej konstrukcji gospodarki, która ciągle (jako proces) będzie ograniczała swoje negatywne oddziaływanie na środowisko przyrodnicze. Kolejną istotną kwestią jest skupienie się nad trendami w konsumpcji zasobów przyrodniczych zużywanych na jednostkę uzyskiwanego wyniku. Ważne jest zauważenie dwóch wymiarów tego zagadnienia. Pierwszy dotyczy podejmowania działań mających na celu poprawę efektywności ekonomicznej (nakład do jednostki wyniku). Drugi dotyczy możliwości zastosowania substytucji, np. rzadkich zasobów środowiska, co prowadzi jednocześnie do ich zmniejszonej eksploatacji. Znaczącą rolę odgrywają tutaj instrumenty polityki ekologicznej, głównie wtedy, gdy na danym rynku nie uwzględniono kosztów środowiskowych. Następnym zagadnieniem, na które należy zwrócić uwagę, jest dążenie – w miarę upływu czasu – do zmniejszania ilości emisji. Utrzymanie takich tendencji jest możliwe poprzez wdrażanie nowych technologii przyjaznych środowisku, a niekiedy wystarczy jedynie zastosować sprawdzone już rozwiązania techniczne⁸.

4. Sprawdzalność realizacji zrównoważonego rozwoju

We wdrażaniu i realizowaniu zasad zrównoważonego rozwoju ważne jest, aby podjęte w tym celu działania poddać weryfikacji, ocenie skuteczności, efektywności. Służą temu odpowiednio skonstruowane wskaźniki i determinanty. Bez nich nie by-

⁸ *Wskaźniki ekorozwoju*, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999, s.143-144.

łyby możliwe kontrola i sterowanie procesami środowiskowymi, trudne byłoby też powiązanie zmian w czasie, w jakim zachodzi proces analizy i oceny rozwoju społeczno-gospodarczego.

Zarówno naukowcy, jak i praktycy specjalizujący się w zagadnieniach funkcjonowania gospodarki prowadzą dyskusję na temat liczby, typologii wskaźników zrównoważonego rozwoju. Liczba funkcjonujących wskaźników rozwoju zrównoważonego jest znaczna, co niewątpliwie z jednej strony daje duże możliwości wyboru, z drugiej jednak stanowi trudność przy próbie ustalenia i doboru idealnego zestawu mierników⁹.

Wskaźniki te pogrupowane zostały według schematu: przyczyna–stan–reakcja¹⁰. Taki podział wskaźników pozwala ustalić m.in. minimalne kryteria dla zarządzania środowiskiem w układach przestrzennych: od lokalnych, po globalne.

Dodatkowo klasyfikacji wskaźników można dokonać, za podstawę przyjmując trzy wymiary zrównoważonego rozwoju¹¹, i z tego punktu widzenia dokonać skutecznego monitorowania zmian zachodzących w obszarach: gospodarczym, ekologicznym, społecznym. Zatem do każdego z obszarów powinno się dobrać odpowiedni, spełniający określone kryteria zestaw wskaźników zrównoważonego rozwoju. Chcąc dokonać kompleksowej oceny, należałoby zintegrować wszystkie wymiary zrównoważonego rozwoju. Wówczas możliwe byłoby określenie siły zależności występującej pomiędzy gospodarką, środowiskiem, społeczeństwem oraz wskazanie, który z obszarów ma największy wpływ na ten proces.

W literaturze przedmiotu najczęściej spotyka się dwie podstawowe formy budowania wskaźników: pierwsza wykorzystuje koncepcję tzw. czystej oszczędności D. Pearce'a, a druga to koncepcja, na podstawie której zbudowano wskaźniki OECD¹².

Istotne jest z punktu widzenia praktyki społeczno-gospodarczej ujmowanie wskaźników rozwoju zrównoważonego w oficjalnych dokumentach, np. w strategiach rozwoju zrównoważonego, tych formułowanych na płaszczyźnie lokalnej (np. na poziomie miast, gmin, przykładem jest Strategia zrównoważonego rozwoju gmi-

⁹ J. Śleszyński, *Czy możliwy jest trwały rozwój bez wskaźników?*, Ogólnopolska konferencja naukowa pt. „Zrównoważony rozwój w teorii i praktyce”, materiały konferencyjne, Wrocław, 29-30 czerwca 2006 r., Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2006.

¹⁰ Zob.: R. Bleischwitz, *Ressourcenproduktivität Innovationen für Umwelt und Beschäftigung*, Verlag Springer, Berlin Heidelberg 1998, s. 29-31.

¹¹ Por. m.in.: Raport końcowy z realizacji pracy: „Opracowanie modelu wdrożeniowego wskaźników zrównoważonego rozwoju na poziomie wojewódzkim w ramach banku danych regionalnych”, Regionalny Ośrodek Fundacji Karkonoskiej, Jelenia Góra-Warszawa 2003, s. 19; J. Śleszyński, *Wskaźniki trwałego rozwoju Unii Europejskiej*, [w:] *Zrównoważony rozwój i ochrona środowiska w gospodarce*, red. D. Kielczewski, B. Dobrzańska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2007, s. 11-33.

¹² V. Radke poddaje je ocenie przydatności i realności w: *Indikatoren der Nachhaltigkeit – Bedingungen der empirischen Messung des Konzepts*, [w:] *Nachhaltiges Naturkapital. Ökonomik und zukunftsfähige Entwicklung*, (Hg.) M. Held, H.G. Nutzinger, Verlag Campus, Frankfurt/New York 2001, s. 69 i n.

ny Łomża¹³), jak i na płaszczyźnie międzynarodowej (np. narodowe strategie rozwoju zrównoważonego, których egzemplifikacją są np. Strategia zrównoważonego rozwoju Polski do 2025 roku, Strategia rozwoju zrównoważonego Unii Europejskiej¹⁴). Podstawową rolę, jaką ogrywają wskaźniki w takim przypadku, jest uściślenie, konkretyzacja rozwoju zrównoważonego w adekwatnych strategiach.

Tak też doszło do stworzenia wielu wskaźników dotyczących zrównoważonego rozwoju m.in. dla Unii Europejskiej¹⁵. Co dwa lata przez Eurostat sporządzany jest raport monitorujący, bazujący na zestawie wskaźników zrównoważonego rozwoju UE. Spośród stu wskaźników ujętych w raporcie z 2011 r. jedenastu wskaźnikom nadano rangę wiodących; dają one ogólny pogląd na sytuację w kluczowych obszarach wyzwań zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej. Porównując dane z raportu z 2011 r. z tymi z roku 2009, widoczne jest, że w wielu dziedzinach zrównoważonego rozwoju, pomimo kryzysu, sytuacja jest w miarę korzystna, oczywiście są także obszary, w których przedstawione dane są bardzo niepokojące (tab. 1). Odnosząc się do wskaźników zrównoważonego rozwoju z zakresu rozwoju społeczno-gospodarczego, można zauważyć, że światowy kryzys gospodarczy i finansowy niekorzystnie wpłynął na inwestycje, zatrudnienie, bezrobocie oraz realny PKB na mieszkańca i wydajność pracy. Pozytywne zmiany odnotowano zaś w odniesieniu do energochłonności i oszczędności gospodarstw.

Kryzys wpłynął na realizację zrównoważonego rozwoju we wszystkich jego obszarach, nie tylko tym dotyczącym rozwoju społeczno-gospodarczego. Zauważalne są niekorzystne zmiany w zakresie: zrównoważonego transportu czy zrównoważonej produkcji, konsumpcji (bazując na wskaźniku produktywności zasobów, który się znacznie zmniejszył). Niepokojąca jest redukcja nakładów przeznaczanych na pomoc rozwojową. Zmniejszenie ich teraz może mieć swoje negatywne następstwa w kolejnych latach w obszarze globalnego partnerstwa realizowanego przez Unię Europejską. Pomimo kryzysu widoczne jest stałe dążenie UE do wypełniania postanowień pakietu klimatyczno-energetycznego. W tym względzie podejmuje się wiele działań zmierzających do redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz zwiększonego wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych. W roku 2011 w porównaniu z rokiem 2009 widoczne było także rozpoczęcie działań zapisanych w strategii Europa 2020, w którym to dokumencie szczególną uwagę skierowano m.in. na sferę włączenia społecznego (znacząca poprawa m.in. w odniesieniu do zagrożenia ubóstwem lub wykluczeniem społecznym).

Niewątpliwie ciekawe będzie porównanie danych z lat: 2009, 2011 i 2013 ze względu na to, że właśnie na rok 2013 ekonomiści przewidują nasilenie się kryzysu

¹³ Urząd Gminy Łomża, Strategia zrównoważonego rozwoju gminy Łomża do roku 2014, Łomża, styczeń 2011.

¹⁴ Council of the European Union, 2006, Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy, Brussels, 26 June 2006.

¹⁵ Członkowie Unii Europejskiej, będąc suwerennymi państwami, tworzą również krajowe wskaźniki dotyczące tej koncepcji, dotyczy to także Polski.

Tabela 1. Ocena zmian we wskaźnikach wiodących Unii Europejskiej

Tematyka wskaźników zrównoważonego rozwoju	Wskaźnik wiodący	Ocena zmiany pomiędzy raportem z 2009 r. a raportem z 2011 r.
Rozwój społeczno-gospodarczy	Realny PKB na mieszkańca	Umiarkowanie korzystne zmiany
Zrównoważona konsumpcja i produkcja	Produktywność zasobów	Umiarkowanie niekorzystne zmiany
Włączenie społeczne	Zagrożenie ubóstwem lub wykluczeniem społecznym	Wyraźnie korzystne zmiany
Zmiany demograficzne	Wskaźnik zatrudnienia osób starszych	Umiarkowanie niekorzystne zmiany
Zdrowie publiczne	Przeciętne trwanie życia i dalsze trwanie życia w zdrowiu	Umiarkowanie korzystne zmiany
Zmiana klimatu i energia	Emisja gazów cieplarnianych Zużycie energii ze źródeł odnawialnych	Wyraźnie korzystne zmiany Wyraźnie korzystne zmiany
Zrównoważony transport	Zużycie energii w transporcie w relacji do PKB	Umiarkowanie niekorzystne zmiany
Zasoby naturalne	Występowanie pospolitych gatunków ptaków Ochrona zasobów ryb	Umiarkowanie korzystne zmiany Umiarkowanie niekorzystne zmiany
Globalne partnerstwo	Oficjalna pomoc rozwojowa	Umiarkowanie niekorzystne zmiany
Dobre rządzenie	Brak wskaźnika wiodącego	Brak wskaźnika wiodącego

Źródło: Monitoring Report of the EU Sustainable Development Strategy 2011; Monitoring Report of the EU Sustainable Development Strategy 2009.

szczególnie w strefie euro, ale niewątpliwie dotyczyć on będzie także pozostałych członków Unii Europejskiej.

Dokonując analizy wskaźników zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej w dłuższej perspektywie czasowej (tj. od roku 2000), można wskazać tendencje zarówno pozytywne, jak i negatywne. Do pozytywnych zaliczyć należy:

- zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (niestety jednocześnie wzrósł odsetek ubogich pracowników),
- wzrost oczekiwanej długości życia i poprawę ogólnej sytuacji w dziedzinie zdrowia publicznego (choć nadal istnieje nierówność w dostępie do opieki zdrowotnej),
- ograniczenie emisji gazów cieplarnianych i wzrost zużycia energii ze źródeł odnawialnych,
- stabilną liczebność i różnorodność gatunków ptaków pospolitych, co jest dobrym wskaźnikiem ogólnego stanu różnorodności biologicznej i integralności systemów przyrodniczych.

Za tendencje niekorzystne uznać zaś trzeba:

- wzrost popytu na surowce, choć jednocześnie zarejestrowano pozytywną tendencję wzrostową w zakresie wydajności zasobów,
- wzrost odsetka zatrudnionych starszych pracowników, choć nie osiągnięto tu celów z roku 2010,
- utrzymywanie się połowów ryb ponad poziomem odnawialności zasobów rybnych,
- osiągnięcie tylko częściowego rozdzielenia rozwoju gospodarczego i zużycia energii w transporcie oraz brak przenoszenia transportu towarów i osób na środki transportu mające mniejszy wpływ na środowisko naturalne,
- niepowodzenie w realizacji przewidzianego na rok 2010 celu przeznaczania 0,56% PKB na oficjalną pomoc rozwojową.

Obecnie w państwach wysokorozwiniętych, szczególnie Europy Zachodniej, można zaobserwować poprawę w realizacji i przestrzeganiu zasad zrównoważonego rozwoju, pomimo pewnego spowolnienia w ostatnich kilku latach wywołanego kryzysem gospodarczym. Jednak jeszcze pod koniec XX w., pomimo niezaprzeczalnych sukcesów w zakresie ekologizacji przemysłu w wymiarze gospodarek narodowych, przeprowadzane programy restrukturyzacyjne, wprowadzane narzędzia regulacyjne czy też podejmowane decyzje dotyczące zrównoważonego rozwoju nie stymulowały jego wdrażania w ujęciu definicyjnym. Świadczą o tym badania empiryczne oraz raporty Europejskiej Agencji Ochrony Środowiska za lata 1995 i 1998¹⁶.

Analizując realizację założeń zrównoważonego rozwoju, można przyjąć, że wymaga on zasadniczych zmian w dwóch podstawowych obszarach: w obszarze funkcjonowania, rozwoju sektora przemysłowego, a także w obszarze funkcjonowania społeczeństwa przemysłowego¹⁷. W celu poprawienia sytuacji można zaproponować w każdym z nich dążenie do osiągnięcia określonych celów. I tak: w sferze systemu przemysłowego można przyjąć dwa alternatywne cele. Po pierwsze: stworzenie zamkniętego układu przemysłowego – w sensie termodynamicznym. Dokonywać miałyby się w nim wymiana z „przyrodą” tylko energii (nie materii). Wszelkie przepływy materialne miałyby się odbywać wewnątrz systemu. Oznaczałoby to pełny recykling wszystkich surowców (które by wykorzystywano do celów produkcyjnych), jak też wyrobów, a powtórnemu użyciu podlegałyby również entropia (zawarta w wyrobach myśl projektowa, praca), tworząc obieg zamknięty. Po drugie: dążenie do stworzenia rozwoju systemu produkcji przemysłowej opartego na tzw. miękkiej technologii, w którym bazę stanowiłyby odnawialne surowce, zaś końcowym efektem byłyby wyroby biodegradowalne. Jest to rozwiązanie nieobciążające przyrody i przebiegające w zgodzie naturą.

¹⁶ *European Environment Agency*, red. D. Stanners, P. Bourdeau, Copenhagen 1994, s. 27-56. Podają za: R. Paczulski, *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej w zarysie*, TNOiK, Toruń 1999, s. 100.

¹⁷ Problemy realizacji ekorozwoju zawarte są w: S. Kozłowski, *Droga do ekorozwoju*, PWN, Warszawa 1994, s. 78-82.

Odnosząc się do obszaru funkcjonowania społeczeństwa przemysłowego, czyli sfery konsumpcji przemysłowej, przyjmuje się, że na zapewnienie dobrobytu ma wpływ zarówno liczba konsumowanych dóbr, jak i ich jakość. Poprzez jakość produktów rozumieć należy produkty i usługi użyteczne, bezpieczne (dla zdrowia, środowiska) i trwałe (oszczędzające zasoby i minimalizujące odpady)¹⁸.

5. Podsumowanie

Przeprowadzona w artykule analiza pozwoliła na osiągnięcie celu pracy i wykonanie przyjętych zadań badawczych.

Rzeczywista realizacja zasad zrównoważonego rozwoju w praktyce społeczno-gospodarczej jest wymogiem czasu oraz poczuciem odpowiedzialności za przyszłe pokolenia¹⁹. Doświadczenia gospodarki unijnej pokazują, że należy poczynić duże postępy w przeciwdziałaniu nadmiernej produkcji, konsumpcji (niezrównoważonej produkcji i konsumpcji) z jednej strony, a z drugiej – w dalszym ograniczaniu zagrożenia ubóstwem czy wykluczeniem społecznym. Konieczne jest większe zaangażowanie się państw członkowskich w ekologizację procesów produkcyjnych, racjonalne gospodarowanie zasobami naturalnymi, zmniejszenie energo- i materiałołchłonności procesów produkcyjnych.

Kraje członkowskie muszą jednak odpowiednio wykorzystać dostępne narzędzia sprzyjające implementacji koncepcji zrównoważonego rozwoju do praktyki społeczno-gospodarczej, konieczne jest również zainicjowanie powstawania nowych pomocnych instrumentów. Należy położyć duży nacisk na edukację i zwiększenie świadomości konsumentów, producentów, a także polityków dotyczącej zrównoważonego rozwoju, społecznej odpowiedzialności biznesu czy zrównoważonej konsumpcji.

Ważne jest także dokonywanie ciągłego pomiaru stopnia osiągnięcia celów strategii zrównoważonego rozwoju m.in. za pomocą odpowiednich wskaźników skonstruowanych dla kluczowych wymiarów tej koncepcji. Ich wykorzystanie np. w Unii Europejskiej pokazało, że w ostatnich latach poczyniła ona znaczne postępy na drodze do zrównoważonego rozwoju w obszarach: ekologicznym, gospodarczym i społecznym, mimo iż niektóre zagadnienia (jak np. zużycie energii, emisja gazów) wymagają zintensyfikowania prac zmierzających do przeprowadzenia w nich głębokich zmian strukturalnych, aby mogły zostać zainicjowane długoterminowe procesy przejściowe wolne od skutków obecnej sytuacji gospodarczej.

Regularnie przeprowadzane pomiary zrównoważonego rozwoju (nie tylko w odniesieniu do Unii Europejskiej, ale także w skali globalnej) i ich rzetelna analiza dają

¹⁸ A. Johansson, *Czysta technologia. Środowisko, technika, przyszłość*, WNT, Warszawa 1997, s. 19.

¹⁹ Por.: R. Pajda, *Rozwój zrównoważony a system ekonomiczny*, [w:] *Teoria ekonomii a zrównoważony rozwój*, red. F. Piontek, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001, s.144-145.

podstawy do określenia tendencji zarówno tych pozytywnych, jak i negatywnych oraz stwarzają fundament do tworzenia coraz lepszych sposobów osiągnięcia zrównoważonego rozwoju.

Literatura

- Bleischwitz R., *Ressourcenproduktivität Innovationen für Umwelt und Beschäftigung*, Verlag Springer, Berlin Heidelberg 1998.
- Council of the European Union, 2006, Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS) – Renewed Strategy, Brussels, 26 June 2006.
- European Environment Agency, red. D. Stanners, P. Bourdeau, Copenhagen 1994.
- Johansson A., *Czysta technologia. Środowisko, technika, przyszłość*, WNT, Warszawa 1997.
- Komunikat Komisji Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela 2010.
- Komunikat Komisji Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, Komisja Europejska, Bruksela 2010, KOM(2010) 2020.
- Kozłowski S., *Droga do ekorozwoju*, PWN, Warszawa 1994.
- Mazur-Wierzbicka E., *Ochrona środowiska a integracja europejska. Doświadczenia polskie*, Difin, Warszawa 2012.
- Monitoring Report of the EU Sustainable Development Strategy 2009.
- Monitoring Report of the EU Sustainable Development Strategy 2011.
- Nasza wspólna przyszłość. Raport Światowej Komisji do spraw Środowiska i Rozwoju*, pod kierunkiem G.H. Brundtland, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1991.
- Odnowiona strategia Unii Europejskiej dotycząca trwałego rozwoju, Rada Unii Europejskiej, Bruksela, 26 czerwca 2006 roku, s. 1.
- Paczulski R., *Prawo ochrony środowiska Unii Europejskiej w zarysie*, TNOiK, Toruń 1999.
- Pajda R., *Rozwój zrównoważony a system ekonomiczny*, [w:] *Teoria ekonomii a zrównoważony rozwój*, red. F. Piontek, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 2001.
- Radke V., *Indikatoren der Nachhaltigkeit – Bedingungen der empirischen Messung des Konzepts*, [w:] *Nachhaltiges Naturkapital. Ökonomik und zukunftsfähige Entwicklung*, Hg. M. Held, H.G. Nutzinger, Verlag Campus, Frankfurt/New York 2001.
- Raport końcowy z realizacji pracy: „Opracowanie modelu wdrożeniowego wskaźników zrównoważonego rozwoju na poziomie wojewódzkim w ramach banku danych regionalnych”, Regionalny Ośrodek Fundacji Karkonoskiej, Jelenia Góra-Warszawa 2003.
- Śleszyński J., *Czy możliwy jest trwały rozwój bez wskaźników?*, Ogólnopolska konferencja naukowa pt. „Zrównoważony rozwój w teorii i praktyce”, materiały konferencyjne, Wrocław, 29-30 czerwca 2006 r., Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- Śleszyński J., *Wskaźniki trwałego rozwoju Unii Europejskiej*, [w:] *Zrównoważony rozwój i ochrona środowiska w gospodarce*, red. D. Kielczewski, B. Dobrzańska, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2007.
- Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską tekst skonsolidowany (uwzględniający zmiany wprowadzone traktatem z Nicei), Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2005.
- U-Thant, *Człowiek i środowisko, Raport Sekretarza Generalnego ONZ z dnia 26 lutego 1969 r.*, Biuletyn Polskiego Komitetu ds. UNESCO, Warszawa 1969.
- Urząd Gminy Łomża, *Strategia zrównoważonego rozwoju gminy Łomża do roku 2014*, Łomża, styczeń 2011.
- Wskaźniki ekorozwoju*, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok 1999.

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN SOCIAL-ECONOMIC PRACTICE OF THE EUROPEAN UNION

Summary: This article attempts to show the realization of the concept of sustainable development in the social-economic practice of the European Union. The work's style was subordinated to the main aim of this article. The sustainable development has been shown, in each part of this article, as a current paradigm of contemporary economy. The sustainable development should be measured by adequate indicators. This is the base of diagnosis for taken actions in range (scope) of sustainable development in social-economic practice of the European Union and it is a starting point for further work. The article is based on a specialist literature, state documents and statistics. The article shows that the realization of the concept of sustainable development in social-economic dimension requires permanent insertion of aims of this strategy. The measurement of progress is very important and it consists of economic, social, ecological, political rating of effectiveness of actions for sustainable development. The regular measurements of sustainable development and their analysis give an identification for positive and negative tendencies. They create a substructure for better ways for the insertion of sustainable development.

Keywords: sustainable development, socio-economic development, indicators.